

Kétszáz éve – 1791. szeptember 21-én született

Széchenyi István

Gyermekkoromban a szekszárdi főtcát jelentette a neve; gimnáziumi történelem-könyvemben a bolsevikká maszkírozott Kossuth homályosította el; első igazi Széchenyi-élményem a nyolcvanas évek elejére esik, amikor kezembe adták a NAPLÓ-ját, – így a kételyekkel, hipochondriával terhelt magánemberrel előbb ismerkedtem meg, mint a történelmi személyiséggel. Nem mintha nem tudtam volna, hogy 1825-ben egyévi jövedelmét ajánlotta fel a Tudományos Akadémia alapítására, hogy ő kezdeményezte a balatoni és a dunai gőzhajózást, hogy életművének ma is látható szimbóluma, a Lánchíd, először kötötte össze tartósan Budát Pesttel (ma pedig Közép-Európa legszebb – és napjainkban is használható – ipari műemléke); tudtam, hogy 1848 őszén elméje elborult, s élete utolsó évtizedét a döblingi elmeógyógyintézetben töltötte, tudtam a Bach-korszakról írott gúnyiratáról, a Blick-ről ('82-ben olvastam el egy még múlt századi fordítását ennek a német nyelvű osztrák-ellenes pamfletnek, melynek új kiadása még várat magára – mióta!); sok mindent tudtam róla, és a kevésnél is kevesebbet, s ezt ma is szégyellem, bár bűnöm a koré, – de melyikünk elmebéli bűneit nem lehet a korra fogni?!

Ma – miután rengeteget olvastam tőle és róla, s mitologizált alakját magam is próbáltam példaként és tanulságként felmutatni a nyolcvanhármas (andropov) esztendőben –, ma talán már egy pillanattal (blick-kel) élesebben látom őt. Látom a napoleoni háborúk utolsó csatateréin nyargalászó huszártisztet, aki hiába vakmerősködik, a békekötés és saját devianciája megakadályozza az áhított katonai karriert (mennyivel könnyebb dolguk volt Napoleon fiatal tisztjeinek, akiket egyetlen szerencsés hadított-tábornoki hierarchia csúcsára röpitett); látom az erotomán fiatalembert, aki elől dugdosni kellett a cseléd lányokat, s aki egész Itáliát végigkocsizza, hideg szívű és ölü szerelmét követve; aki testvérbátyja feleségét is elcsábítja és a halálba kergeti (élete végéig tartó lelki furdalást szerezve), s

aki ezek után egy évtizedig réménytelenül imádjá majdani feleségét, aki a szerelmes gróf ostroma közben szorgosan szüli a gyermekeket (szám szerint hatot) öreg férjének, Zichy Károlynak, hogy aztán – az első férj halála után – nyugodt lélekkel, ám kihűlt érzékekkel nyújtsa kezét s mindazt, amit még nyújtani tud, a második szerepére kárhoztatott Stefi grófnak, amúgy: a legnagyobb magyarak.

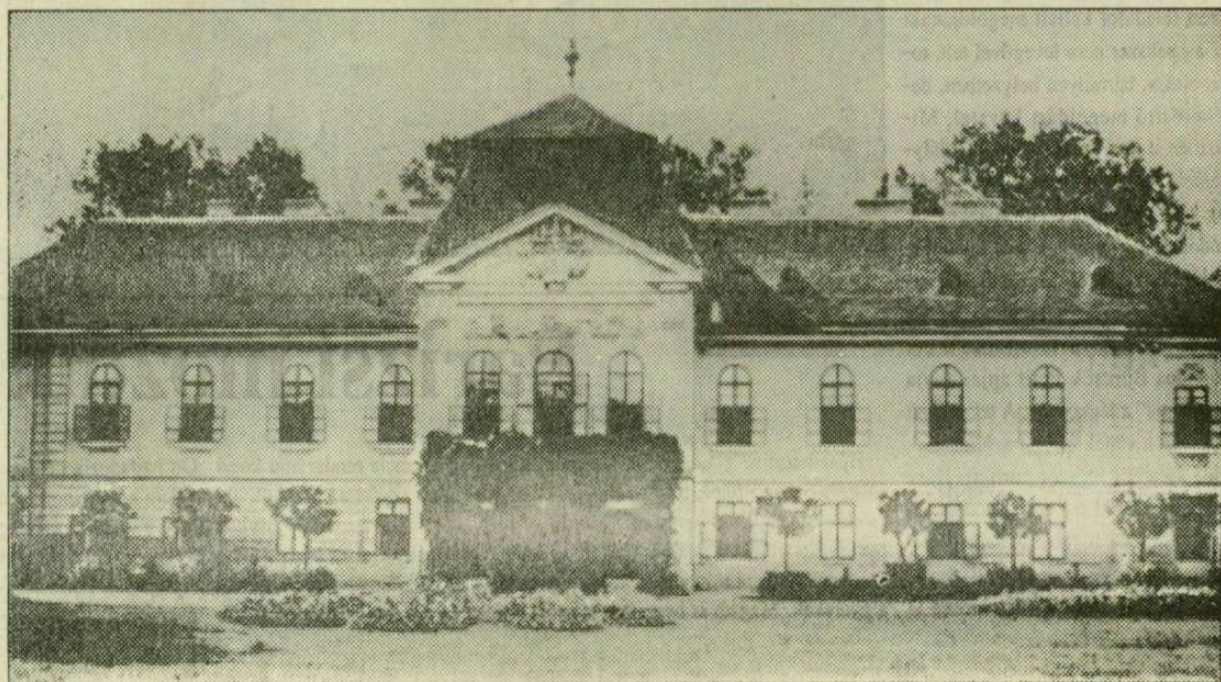
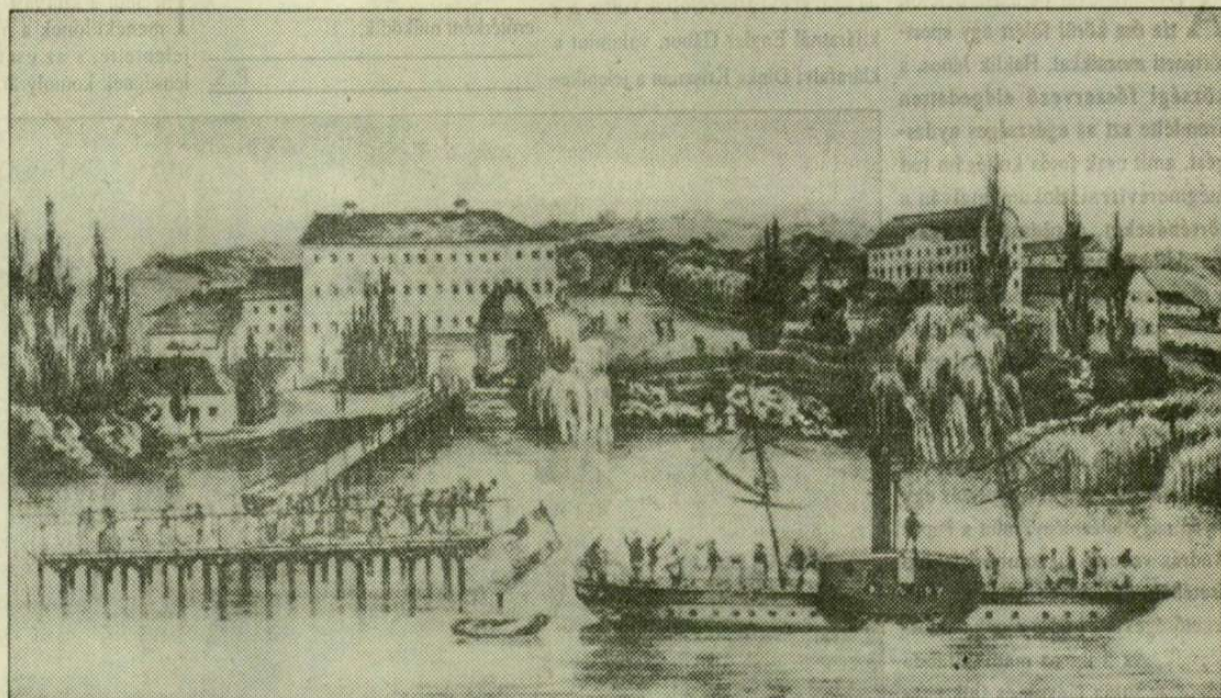
„A legnagyobb magyar” – ezt Kossuth mondja róla, de a negyvenes évekre ő is a második szerepére kárhoztatja a magyar sártengert fölkaparó, de a kossuth-i „sérelemi politikával” (ma populizmusnak neveznénk) szembeforduló, „finnyás” arisztokratát, – aki, mellesleg, több olajjal, gépszírral koszolódott be egyetlen gőzgép javítása során, mint a nemzet nagysága előtt folyton leborulni vágyó Kossuth egész életében.

Milyen szánandóan-emberi Széchenyinek a fokozódó népszerűtlenséget is vállaló hadakozása az új idők hőse, Kossuth ellen, nemzetét féltve még a bécsi udvar rossz illatú szövetségét is keresve; s milyen fölemelőn-emberi, amikor 1848 márciusában kezét nyújt a „sikeres szerencsejátékosnak”, aki mindent egy lapra téve nyerte el azt, amiért ő évtizedekig fáradozott. S milyen lesújtóan-emberi a szeptemberi összeroppanása – a félig kész Híd láncaának a Dunába zuhanásától és Jellacic közeledő seregének, az elidegenített nemzetiségek bosszújának rémképétől idegösszeomlást kapó, Döblingbe menekített Széchenyi tisztánlátó örülete, kozmikus önvádja! S milyen emberfölöttien-emberi az, ahogy az „örült” gróf, már a szabadságharc bukása után, a nemzetihalál nem igazolódott rémképeiről szabadulva, újra dolgozni és szervezni kezd! Mert a magyarság nem pusztult el leveretvén, hanem lélekben fölemelkedett, végre igazi, összetartó s az alapvető dolgokban egységes nemzeté vált, s az önző politikai csatározások lehetőségétől megfosztva a költészetével, zenéjével, erkölcsi nagyságával vált ismét példaképpé Európának keleti és nyugati felén egyaránt.

Ezekben az években – a Bach-korszakban – születnek meg Vörösmarty utolsó, immár világirodalmi értékű remekei, a legszebb Arany-balladák, Kemény Zsigmond és Jókai Mór első regényei, Liszt Ferenc ezekben az években játssza el a Rákóczi-indulót a fanyar köszönetet mondó Ferenc József előtt, s kezdi megteremteti a magyar zenét, amely a XX. század első felére a németnél, olasznál is fontosabbá vált, s indult meg – Bach miniszter által önmagának tulajdonítva, de valójában a Széchenyi-ösztönözte irányban – az a gazdasági, technikai fejlődés, amely a Trianon-előtti Magyarországot a világ élvonalába emelte, s amelynek pusztuló emlékműve a mai Budapest... Széchenyi élete ezen utolsó éveiben még a döblingi parkba se merészkedett ki, de elme-egógyógyintézet lakosztálya (mert azért nem kórterem volt ez) az ellenállás centruma lett, egészen a rendőrségi leleplezésig és a családja meghurcolásától való félelem kiváltotta öngyilkosságig (1860. április 8.).

Mennyi tetterő és mennyi bizonytalanság! Széchenyi István, a legtevékenyebb éveiben is, naplőbejegyzéseit többnyire a balsejtelmekkel zárja; minden este a pokolba – enlele poklába – szállt alá, hogy aztán reggel az országgyűlésre, az akadémiai urak valamelyik meddő vitájára vagy a Lánchíd munkálatainak ellenőrzésére siessen... s a nagy tervek megalkotása közben dühös cikket írjon a gőzhajója fedélzetét összeköpködő pipás magyarok kulturálatlanságáról, – sajnos, ma megint a hajdani köpködés válik általánossá, holott a Széchenyi-megálmodta sár-és kőpésmentes Európába kapaszkodnánk... Széchenyi István pokla a mi poklunk. De – bárha közvetlen – út vezet az ő-mennyországába: a polgárosult, Európához feljött, önmagával és szomszédaival megbékélt Magyarországra is. Adja Isten és mi is önmagunknak, hogy a kelet-európai népek közös fátuma ne téríthessen le bennünket róla.

BAKA ISTVÁN

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

Széchenyihez

*Őrizzen sorsod s nemtőd a közszeretettől,
Nagy lehet ily dldás, ámde fölötte gyanús.
Akkor ohajtsd azt, hogy téged mindenki szeressen,
Majd ha ez árva hazát mindenikünk szereti.*

(1835)

JUHÁSZ GYULA

Széchenyi

*Mint rab oroszán rozzant ketrécében,
Morogva élt Döblingben a beteg.
S figyelte, hogy a távol magyar élet
Egére új vihar mint közeleg?*

*És néha néma egykedvűn besüppedt
Az örület fonák, bús szönyegén,
S hallgatta, mint lehangolt hegedűket,
Miket susog a kétség és remény.*

*És olykor kitekintett rácsa résén,
S szimatolta az ébredő szelet,
Hej, a tavasz; kiűn milyen is lehet?*

*És néha, kora fagyok kódos éjén,
A pisztolyával babrált eltűnődve,
S mint kandi gyermek, úgy bámult a csöbe...*

(1918)

WEÖRES SÁNDOR

Széchenyi

*A döblingi bolondházban
futkos a gróf egymagában,
csörgősipka a fejében,
hetvenhét tör a szívében.*

*„Gyere haza édesapa,
édes férjem gyere haza!”
Ne legyetek közelemben,
az Uristen kerget engem,
a nyergest ki nem fizettem,
minden asszonyt tönkretettem.*

*Nincs a földnek annyi kínja
mi énnékem elég volna
s a pokolnak olyan kínja
mi énhozzám méltó volna.*

*„István urunk gyere haza,
nagy veszélyben van a haza!”
Kedves szolgám, nem mehetek,
átok veri a kezemet,
lidérc üli a szívemet,
kőd borítja az eszemet.*

*Én öltem meg a hazámat,
ezért üldöz kin és bánat,
ha kitépnék a nyelvemet,
tán az adna enyhületet. –*

*A döblingi bolondházban
futkos a gróf egymagában,
csörgősipka a fejében,
hetvenhét tör a szívében.*

(Régi vers, 1936)